

KUTSAL METİNLERDE YARATILIŞ

Evin BİLGE*

Özet

İnsan, diğer varlıklar arasında farklı bir yapıya sahip bulunmaktadır. Onda, araştırma, öğrenme ve bilgi sahibi olma özelliği bulunmaktadır. İnsanın merak edip araştırmak istediği konulardan biri de, varlıkların yaratılışıdır. Zend Avesta, Mıshefa Reş ve Kitab-ül Cilve, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'da da bu konuda çeşitli bilgiler yer almaktadır. Bununla insanlara, çok yönlü mesajlar verilmektedir. Zend Avesta, Kitab-ül Cilve ve Kitab-ı Mukaddeste, konu bir bütün halinde verilirken, Kur'ân'da ise, çeşitli ayetlerde, değişik açılardan bilgiler anlatılmaktadır. Kur'ân'da yaratılış hakkında verilen bilgiler, modern bilim kurallarına ters düşmemekte, modern bilim geliştikçe, Kur'ân daha iyi anlaşılmaktadır.

Her toplumun kültür yapısına göre, tarihin seyri içerisinde kendine has mitolojisi oluşmaktadır. Bu mitolojilerde de ağırlıklı olarak inanç konuları, tanrı inancı ve bu vesile ile yaratılış olayı hakkında çeşitli rivayetlerin yer aldığına şahit olmaktayız. Bu makalemizde tanrı inancı olan dinlerin arasından özellikle tek tanrı inançlı dinlerin kutsal metinlerindeki yaratılış konusunu incelemeye çalıştık. Bu kriterimize uyduğu için Zerdüştlüğü ve Êzidiliği çalışmamıza dahil ettik.

Özellikle Kur'ân'da, insanın anne karnındaki oluşumu ve bu oluşumun geçirdiği safhalar hakkında bilgiler verilmektedir. Kâinatın, ondaki varlıkların ve insanın yaratılışı ile anne karnındaki ceninin

---

* Öğr. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi.

oluşumu hakkındaki bilgiler arasında, bir mukayesede bulunmamız mümkün görülmektedir.

İnsanın, çeşitli varlıkların yaratılışını ve geçmişini sağlıklı bir şekilde öğrenmesi ile kendini daha iyi anlama imkânına sahip olabileceği kanaatindeyiz. Kendini anlayan, çeşitli özelliklerini tanıma imkânına sahip olan insan, sağlam bir psikolojiye sahip olur. Böylece onun, kendine güvenmesi insani görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesi ve hayatı daha iyi bir şekilde yaşaması mümkün olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kitab-ı Mukaddes, Zend Avesta, Mishefa Reş, yaratılış, insan, inanç, Êzîdî (Yezidi).

***

The Creation in the Holy Texts

Abstract

Human being has a different construction of all creatures. He has the ability of searching, learning and having knowledge. One of the topics that human being wonders and wants to search is the creation of entity. Various information is given in the Holly Book and Qur'an as well. By this information, different messages are given to people. While in The Holly Book, the information is given as a complete topic, in Qur'an it is given in different ways and different verses. The information about the genesis that is given in Qur'an concurs by the modern science rules.

According to each society's cultural structure, in the historical journey, it comes out its own mythology. In these mythologies, especially the topic of faith, the faith of god, and by this means we see various stories about the event of creation. In this article, we especially try to examine the creation in the holy texts in the monotheist religions. We study Yazidism and Zoroastrianism religions because of it fits criteria have included in.

Especially the information about human being nascence and the undergoing phase in mother's womb is given in Qur'an. We see the common messages both in the information about the creation of universe and embryo in mother's womb.

Human being, by learning the past and the process of his creation, gets the opportunity for knowing himself much better. The person, who understand himself, has the opportunity for knowing his various characteristics, gets the ability of self confidence and of course performs his human duties in a proper way and live the life in a right way.

Key Words: Qur'an, Old Testament, The Holy Book, Zend Avesta, Mishefa Reş, genesis, human being, faith, Yazidi.

GİRİŞ

İnsanlar, yaratılışları gereği çeşitli şeyleri araştırıp öğrenmeyi isterler. Her insan, normal olarak önce kendi yararına olacak şeyleri öğrenmek ister. Bunun yanında tabiatı, kâinatın düzeni ve benzeri şeyleri merak edip araştırır. Onun için dünyanın çeşitli yerlerinde, geçmişe yönelik arkeolojik araştırmalar devam etmektedir. Bu alanda araştırma yapan kişiler, geçmişte yaşanan pek çok medeniyetin başlangıç ve bitişini yaklaşık rakamlarla tespit etmeye çalışırlar. Bunun gibi araştırmaların yanında, insan, bitki, hayvan ve maden gibi çeşitli varlıkların, hatta kâinatın başlangıcı bile merak konusu olmaktadır. Ancak bu konularda, başlangıç veya oluşum sürecinin tarihi hakkında kesin bir şey söylenememektedir. Bunların başlangıcı ve oluşum süreci, tahminlerle yorumlanmaktadır. Bununla beraber, kutsal metinlerde çeşitli varlıkların yaratılışı hakkında farklı bilgiler verilmektedir. Bu tür araştırmalardan anlaşıldığına göre, yaratılış olayının, hem dinlerde hem de felsefi akımlarda önemli bir yeri vardır. Çünkü yaratılış olayına olan bakış, insana, evrene ve hayata bakışı belirler.

Genel bir kanı olarak, din denince insan zihninde belli çerçeve ve kalıplar şekillenir. Din-tanrı-yaratılış kavramları mesela birbirlerinin olmaza olmazı gibi görünür çoğu zaman. Ama Jainizm dininde de görüldüğü üzere her dinde tanrı kavramı olacak diye bir

şart yoktur.¹ İşte bu yüzden ki Tanrı inancı olan dinlerin arasından özellikle tek tanrı inançlı dinlerin kutsal metinlerindeki yaratılış konusu üzerine yoğunlaşarak konumuzun çok fazla dallanıp budaklanmamasını istedik. Bu nedenle bu çalışmamızda, Zend Avesta, Mishefa Reş, Kitab-ül Cilve, Kitab-ı mukaddeste ve ardından Kur'ân'da yaratılış konusu üzerinde durduk.

Varlıkların başlangıcını, ilk yaratılışlarını araştırma duygusu, arkeolojik çalışmaların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Arkeolojik çalışmalar sayesinde, bu tür bilgiler üretilmektedir.² Bu araştırmalar da bize, Eski Mezopotamya, Eski Mısır ve Eski Yunan medeniyetlerini tanıtmaktadır.

Çok tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde, yaratılış hakkında bilgiler verilmektedir. Örneğin Hititlerin Hurrilerden aldıkları daha sonra Helenlere de geçen Tanrıların Doğuşu Theogoni'de anlatılan "Göğün Krallığı" efsanesi ya da başka bir ifadeyle Kumarbi Efsanesi çok önemlidir.³ Yunanlılar evreni tanrıların yarattığına inanmazlardı. Onlara göre evren tanrıları yaratmıştı tanrılardan önce yer ve gök vardı: titanlar onların çocukları tanrılar da torunlarıydı.⁴ M. Ö. VIII. yüzyılda yaşamış olan Hesiodos'un Theogonia adlı eseri Antik Yunan Mitolojisini açıklayan bir kaynak kitap niteliğindedir. Evrenin ve tanrıların nasıl yaratıldığını anlatan bu öykü, Khaos'tan Kosmos'un doğuşunun ve ortaya çıkışının öyküsüdür. Bu öykü Theogonia'ları (tanrıların doğuşu) ile Kosmogonia'ları (evrenin doğuşunu) anlatır. Tanrı soylarının ve kuşaklarının sayımını yapan bir çeşit katalog dizini olan theogonia'da tanrıların, yarı-tanrıların, insanların meydana gelişi anlatılmıştır. Başlangıçta herkes ve her nesne için aynı

¹ M. Kemal Selimoğlu, İlk İnançlar, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2009, s. 28, 29. Jainizm Hindistan'da bugün 400.000 taraftarı olan tanrı tanımaz bir dindir ve ebedi olan dünyanın yaratıcı olmadığına inanır.

² Afet İnan, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s. 48.

³ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, Ankara, 1998, s. 125.

⁴ Edith Hamilton, *Mitolojya*, çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınları, İstanbul, 1942, s. 11.

ve değişmez bir durum olan sonsuz uzay karanlık boşluğun somutlaşması olan Khaos (boş uzam, boşluk, uçurum, kaos) vardı. Bir çeşit bir ilkel tanrısallık olarak gösterilen Khaos düzenden ya da öteki adıyla evrenden (kosmos) önce gelmiştir.⁵

Yaratılış olayı, kutsal metinlerde anlatıldığı gibi, başlangıcından bu yana felsefeciler tarafından da araştırılmaktadır. Eski Yunan felsefesinin ilk dönemlerinde, doğa ve yaratılışı ile ilgili araştırmalar yapıldı. Elbette ki ilk çağ felsefesinin temellerinde de mitolojinin izleri açıkça görülür. Bilimsel açıdan doğanın yaratılışı ile ilgili düşüncelerin, ilk olarak felsefe tarihinin başında bulunan Miletli Thales tarafından ileri sürüldüğünü okumaktayız. Thales, suyu, her şeyin başı, ilkesi olarak kabul eder. Mezopotamya bölgesinde yaşayan Êzidilerin inanışı ile Mısır mitolojisinde de yaratılışın başlangıç evresinde her yer su ile kaplıydı, ve tanrılar dahil bütün evren bu sudan türemişlerdi. Thales'e göre, her şey sudan türer; yine suya döner. Thales, doğa olayları üzerinde fazla araştırmalarda bulunduğundan dolayı, kendisine "*felsefenin babası*" unvanı verilmiştir. Thales'ten sonra gelen felsefeciler de, aynı şekilde varlıkların ilk yaratılışını, başlangıcını merak edip bu konularda araştırmalarda bulunmuşlardır. Bunlar, Anaximandros, Anaxmenes, Herakleitos, Xenophanes, Parmenides, Elealı Zenon, Pythagoras, Empedokles, Anaxagoros ve Demokritos gibi felsefecilerdir.⁶

Bundan anlaşıldığına göre, yaratılış konusunda Kur'ân'da verilen bilgiler ile felsefecilerin konu ile ilgili görüşleri, tam örtüşmese de birbirine yakın bulunmaktadır. Örneğin burada adı geçen ve ilk filozofların ikincisi sayılan Anaximandros da varlıkların kökenini araştırarak çok özgün bir doğa görüşünü geliştirmiştir. O, varlıkların zamanla karşıtlarına dönüştüğünü savunmuştur.⁷ Ona göre zamanla

⁵ Roza Agizza, Antik Yunan'da Mitoloji, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, çev. Z. Zühre İlgelen. İstanbul, 2006, s. 11.

⁶ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 19 vd.; Hüsameddin Erdem, *İlkçağ Felsefesi tarihi*, HÜ-ER Yayınları, Konya 2010, s. 68; Serol Teber, *Doğanın İnsanlaşması*, Say yayınları, İstanbul 2010, s. 21.

⁷ Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 20

sudan katı maddeler ve onlardan bitki, hayvan ve insanların yaratılmalarının safhaları, birbirlerini takip etmiştir.

Modern fizik anlayışı ise, yaratılış kanununu *Big Bang* (Büyük Patlama) teorisi olarak anlatmaktadır. George Lamaitre, 1931 yılında bütün galaksilerin dışa yönelik genişlemeleri geriye dönük olarak izlendiği takdirde, hepsinin muhtemelen tek bir noktadan çıkmış olacağı gerekçesine işaret etti. İlkel atom ve kozmik yumurta olarak bilinen bu dev madde damlası, başlangıçta kâinatta var olan tek şeydi. Lamaitre, bu dev madde damlasının şu veya bu sebepten patladığını ve bir bomba gibi içindeki maddeyi dışarıya doğru fırlattığını ileri sürdü.⁸ Êzidilik inanışında kutsal incinin patlaması Big Bang teorisinin ortaya atılmasından binlerce yıl önce inanıla gelmiştir.

A – KİTAB-I MUKADDES’TE YARATILIŞ

Avesta ve Kitab-ül Cilve’de olduğu gibi Tevrat’ın tekvin/yaratılış konusu ile başlaması, konunun önemini açıklamaktadır. Kitab-ı Mukaddes yaratılış konusuyla başlar:

“Allah, her şeyden önce göğü ve yeri yarattı. Her yer boş ve karanlıktı ve su ile kaplıydı. Allah’ın iradesi ile ışık meydana geldi. Işığa gündüz ve karanlığa da gece adı verildi. Zamanla gök kubbesi oluştu. Ardından toprak yaratıldı. Toprağın olduğu yere kara, suların olduğu yere de deniz adı verildi. Allah’ın iradesi ile yeryüzünde bitkiler ve meyveler yaratıldı. Mevsimler ve günler belirlendi. Allah, göklerde uçan, denizlerde yüzen ve yeryüzünde dolaşan çeşitli hayvanları yarattı. Allah, varlıkların oluşumu sürecinde en son insanları yarattı ve bu yaratılış merhalesini altı günde tamamladı.”⁹ Kitab-ı Mukaddes’te, altı günde tamamlandığı anlatılan yaratılış olayı

⁸ Fethullah Han, *Kur’ân ve Kainat Ayetleri*, trc. S. Gülen, O. Morçay, İstanbul 1998, s. 35; Yaşar Düzenli, *Kur’ân Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 202.

⁹ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış), Bap 1.

ile ilgili sayfalar hakkında bu bilgiler verildikten sonra, yedinci günden şöyle bahsedilmektedir:

“Gök ve yer, bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde, Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten, o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı, o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.”¹⁰

Kitab-ı Mukaddes’in yaratılış ile ilgili verdiği bu bilgiler, pek çok noktada Kur’ân’da bu konuda verilen bilgilerle örtüşmektedir. Kur’ân’da yaratılış konusunu işlerken, bunların mukayesesi üzerinde duracağız.

B – ZERDÜŞT DİNİNE GÖRE YARATILIŞ

Ahura Mazda tapımı temelli Mazdeizmi temsil eden Zerdüştlük dininin kutsal kitabı, Avesta’dır. Zerdüştlük Hinduizm’de olduğu gibi Vedik geleneklerinden ve kutsal yazılarından çıkmıştır. Zend Avesta kitabı üç bölümden meydana gelir. Vendidâd, Vispêrad ve Yasna. Vendidad kısmında dinin derlenmiş ilkeleri ile kozmogonik ve epik hikâyeler olduğu görülmektedir. İkinci bölüm olan Vispêrad’da kurban sunusu için yapılan dua ve ayinler yazılıdır. Yasna’da ise Avesta’nın Eski lehçesiyle yazılmış Gatha denen beş ilahi ve bu türdeki ayinlerden oluşur.¹¹

Bu inancın kurucusu olan Zerdüş, tek tanrı olan Ahura Mazda’ya (Bilge Rab) tapınmayı vurgular. Bu nedenle bu dinin dış görünümü tek tanrılıdır.¹² Aslında kitap, peygamberlik, ahiret inancı ve tek tanrıçılık görüşleriyle ilahi bir dinin temel koşullarını yerine

¹⁰ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış), Bap 2.

¹¹ The Zend-Avesta, Part I, The Vendidad, çev. James Darmesteter, Oxford University Press, 1880.
<http://www.hudsoncress.net/hudsoncress.org/html/library/western-philosophy/The%20Avesta.pdf> (4.6.2014)

¹² Josh McDowell-Bart Larson, Mesih İsa’nın Tanrılığı, http://books.google.com.tr/books?id=3BdbAwAAQBAJ&dq=zerd%C3%BC%C5%9Ftl%C3%BCK&hl=tr&source=gbs_navlinks_s, (3.6.2014).

getirmektedir.¹³ Zerdüş'tün teolojisi terimin kesin anlamında "düalist" değildir, çünkü Ahura Mazda'nın karşısında bir "karşı-tanrı" yoktur; başlangıçta karşıtlık iki Ruh arasında ortaya çıkar. Ahura Mazda'nın biri (Spenta Mainyu), Aşa'yı (Adalet); diğeri (Angra Mainyu), Drug'u (Aldatma) seçen ikiz Ruhların bir tercihi sonucudur. Geleneksel İran dininin tanrıları olan daeva'lar Aldatma'yı seçmişlerdir. Bu yüzden lanetlenmişlerdir. Mazdeist Ahura Mazda'yı seçerken kötüye karşı iyiyi, daeva'ların dinine karşı gerçek dini seçer. Kısacası iyi ve kötü, aziz ve yıkıcı şeytan Ahura Mazda'dan çıkarlar, ama Angra Mainyu kendi varlık tarzını ve kötücül vasfını özgürce seçtiği için, Bilge Tanrı, kötülüğün ortaya çıkışının sorumlusu olarak kabul edilemez. Bu dine göre, Ahura Mazda iyi ve kutsaldır.

Ahura Mazda dünyayı düşünce yoluyla yaratmıştır.¹⁴ Bu da hiçlikten yaratmaya denktir. Zerdüş, "düşünce yoluyla" Ahura Mazda'yı "birinci ve sonuncu olarak," yani başlangıç ve son olarak "kabul ettiğini" açıklar.¹⁵ Zerdüştilikte yaratılış dört devirden oluşan on iki bin yıllık bir zamanı kaplar: Bu devirlerden birincisi manevî yaratılış dönemidir. Bu ilk dönemde Ahura Mazda melekleri, iyi ruhları ve Fravaşileri, yani canlıların ezeli ruhî suretlerini yarattı. İkinci devre varlıkların bedensel olarak yaratıldıkları dönemdir. Bu dönemde Ahura Mazda, İyi Düşünce (Vohuman)'ı, aynı zamanda diğer beş meleği de yarattı. Ahura Mazda dünya yaratıklarından olarak ilk önce gökyüzünü ve dünyanın ışığını yarattı; ikinci olarak suyu; üçüncü olarak yeri; dördüncü olarak bitkileri; beşinci olarak hayvanları; altıncı olarak da insanlığı yarattı. İnsanların ruhları ve şuuruları yaratılırken, Hürmüz onlarla konuştu ve onlara zalim Ehrimen ile çarpışmak için bedenli bir şekil almayı ve sonunda tamamıyla ölümsüz ve ebediyen mükemmel olmayı isteyip

¹³ Metin Aydın, Ateizm Yanılgısı: Ateizm ve Din ile ilgili Bilimsel ve Felsefi Konular,2013, s.281, http://books.google.com.tr/books?id=TLYuAgAAQBAJ&dq=zerd%C3%BC%C5%9Ftl%C3%BCk&hl=tr&source=gbs_navlinks, (3.6.2014).

¹⁴ Yasna 31:7, 11.

¹⁵ Yasna 31:8.

istemediklerini sordu. Bunun üzerine onlar bedenli bir şekilde yaratılmaya razı oldular.

Ehrimen Ahura Mazda'ya mukabil olarak zıt altı kuvvet yarattı. Üçüncü devre ise Angra Mainyu'nun, Ahura Mazda'nın güzel yaratıklarına müdahale etmesiyle başlar; Kötü Ruh hastalık, yıkım ve zararlı varlıkları yayar. O, suları, yeryüzünü, bitkileri ve ateşi, bunlara ilâveten ilk insanı ve ilk boğayı öldürür. Angra Mainyu'nun hücumuna uğrayan boğa, sağ tarafa düşmüştür; onun bedeninden ve azalarından bitkiler, tohumundan ise hayvanlar meydana gelmiştir. Gayomart adındaki ilk insan ise sol tarafa düşmüş ve onun toprak tarafından alınan tohumunun bir parçasından insan çifti olan Mashya ve Mashyoi kırk yıl bir bitki gibi büyümüş ve sonra onlar bir erkek ve bir kadın şekline dönüşmüştür.¹⁶ Bu insan çiftinden bütün insanlık türemiştir. Bu devreden sonra, ölülerin dirilişi ve son yargılama ile bitecek olan dönem gelir. Zerdüş dinine göre ölülerin akıbeti yaşamları süresince yaptıkları amellerine göre belirlenir. Ölülerin yolculuğu hakkındaki Hint-İran geleneğini yeniden ele alıp, yargının önemi üzerinde durur. Herkes yeryüzünde yaptığı tercihe göre yargılanacaktır. Doğrular cennete, "Şarkı Evi'ne kabul edilecekler, günahkârlar ise "sonsuz dek Kötülük Evi'nin konukları" olarak kalacaklardır.¹⁷

C – ÊZİDİLİĞE GÖRE YARATILIŞ

Vedalar çağı Hindistan'ında devalar ile asura'lar karşı karşıya getirildiğine göre, Ahura Mazda ile daeva'lar arasındaki zıtlık daha Hint-İran çağında belirginleşmişti. Aradaki fark, Hindistan'da bu iki grubun dinsel değerlerinin İran'dakine ters yönde gelişmesiydi: Devalar, daha arkaik tanrılar sınıfı olan ve Veda metinlerinde "şeytani" figürler olarak kabul edilen asura'lara karşı zafer kazanıp, "gerçek tanrılar" oldular. Tam ters doğrultuda olmasına karşın,

¹⁶ Huzeyfe Sayım, Zerdüştilik'te Kozmogoni ve Yaratılış, Erciyes üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi sayı 16, 2004, 91-101.

¹⁷ Yasna 46:11.

benzer bir süreç İran'da yaşandı: Eski tanrılar, “daevalar” demonlaştırıldı.¹⁸ Êzidi inancındaki Tawisê Melek'in de şeytanlaştırılması da bu demonlaştırılmanın ürünü olması muhtemeldir. Eski tanrılara inanan kimselere de Deva Yasna (Devlerin Köleleri) adı verildi. Kimi Kürt araştırmacılarına göre bu dönemden kalma olgunun izlerini bulmak mümkün. Bir Êzidi aşiretinin adı olan Dasni kelimesi Deva Yasna kelimesinin değişmiş versiyonudur.¹⁹ Şeref Xan'ın yazdığı Şerefname adlı eserde Kürtlerin kökeni hakkında “Bir cin topluluğudur” denmektedir.²⁰ Şeref Xan'ın böyle bir açıklama getirmesinin nedeni bu mitoloji midir bilinmez ama tarihi bir yansıması da olduğu kanaatindeyiz.

Tawisê Melek, Hristiyan ve İslam dinlerindeki şeytandır. Tawusê Melek Êzidi inancında kötülüğü simgelemez aksine Tanrının baş yardımcısıdır ve en çok ona inanandır. Adem'e secde etmemesinin de nedeni budur yani tanrıdan başkasına secde etmemiştir.²¹ Belki de bu şeytana tapma motifinin çekiciliği nedeniyle Êzidi inancını araştırmak birçok bilim adamının ilgisini çekmiştir. Bazı batılı bilginler bu şeytan inancında İran düalizminin kalıntılarını bulduklarını zannettiler. Êzidilerin, kötülük yapmasını engellemek için kötülüğün ruhuyla barışmaya çalıştıklarını sanmışlardır.²²

Êzidi geleneği Zebûn adında kadim bir kitaptan bahseder. Ama bu kitap günümüze ulaşamamıştır. Böylesi marjinal görülen bir topluluğun kutsal kitaplarını muhafaza etmeleri çok zordur. Kitab ül Cilve ve Mıshefa Reş Êzidi dinin iki kutsal kitabıdır. Bu iki kutsal kitap başka dinlere mensup kişilerden korunması gerektiği inançtan dolayı bu kutsal metinlerin sadece ruhani kesimce okunmasına izin verilmiştir. Bu iki metin dışında dini bilgiler bir nevi sözlü gelenek

¹⁸ Mircae Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, cilt I, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 378

¹⁹ Tosinê Reşîd, Êzdiyatî Olekê hê jî Nenaskirî, Lîs, Diyarbakır, 2010, s. 29.

²⁰ Aydın Taneri, Kürtler: Kürtlerin kökeni-siyasi, sosyal ve kültürel hayatları, 1976, s.15.

²¹ Xanna Omerxalî, Êzdiyatî, Civak Sembol Rîtuêl, Avesta, İstanbul, 2007, s.81.

²² Roger Lescot, Yezidiler, Avesta, 2001, İstanbul, s.44.

olan Qewl adı verilen kutsal ilahilerle bellekten belleğe kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.²³ Qewl ve beytleri bile yazmaktan korkup çekinmişlerdir. Her ne kadar Ermenistan'daki Êzidiler yazmışlarsa da belli kat-i kurallar içerisinde yazmışlardır. Mısır dininde de görülen bir kural bu dinde de geçerlidir. Êzidiler kutsal metinlerinin yazılmasında sadece kırmızı ve siyah mürekkepleri kullanmışlardır, asla mavi renkli mürekkebi kullanmamışlardır.²⁴ Yine Mısırın eski çok tanrılı dinlerinden bildiğimiz kati bir kural olan kutsal metinlerin gizli olması inancı ile karşı karşıya kalıyoruz. Mesela Irak Êzidileri bir defa bile kutsal metinleri gördüklerinde kör olacaklarına inanmaktadırlar.²⁵

Kitab-ül Cilve'de Tanrının Êzidilere hitap ettiği bir üslup söz konusudur. Tanrı burada kendi oluşu, gelişi, bekası, kudreti, vaatleri ve ruh göçü ruhun yeniden bedenlenmesiyle ilgili bilgiler verir. Mıshefa Reş kitabı, Kitab ül Cilve'nin semaviliğine karşılık dünyevi bir kitaptır. Daha çok Êzidi cemaatinin tarihini ele alan bir kitaptır. Ayrıca Êzidi şeriatını dini merasimlerini ayrıntılarıyla açıklar.²⁶

Mıshefa Reş'in karmaşık yapısı içinde yaratılış öyküsü birkaç öykü şeklinde görülmektedir. Tanrı yedi günde yedi melek yarattı.²⁷ Kırk bin yıl boyunca içinde inzivaya çekildiği kocaman beyaz bir inci yarattı. Sonra kutsal gizeminden Enqer adından bir kuş yaratıp o inciyi kuşun sırtına yükleyip kırk bin yıl oturdu²⁸ Bu sürenin sonunda, inciyi kırdı. İncinin her bir parçası toprağı, gökleri, denizi vs. oluşturdu. Sonra hayvanları bitkileri ve yeryüzü cennetini yarattı; son olarak toprakla Adem'in bedenini oluşturup içine bir ruh yerleştirdi. Adem yeryüzü cennetine konuldu. İnci efsanesi ve

²³ Xanna Omerxali, 2007, s. 16.

²⁴ Xanna Omerxali, 2007, s. 98.

²⁵ Iraklı Papaz Ishok, Yezidilerin dini, Süryaniceden çev. P. Gabriyel Akyüz, Mardin, 2001, s. 24.

²⁶ Faik Bulut, Ortadoğu'nun Solan Renkleri, 2. Baskı, Berfin Yayınları, 2003, s. 193.

²⁷ Pazar, Ezazil (Tawisê Melek); Pazartesi, Derdall (Şêx Hesên); Salı, İsrafil (Şêx Şems); Çarşamba, Mikail; Perşembe, Ezrail; Cuma, Şemnaîl ve Cumartesi günü Nure'îl- Fexrêd-Dîn

²⁸ Xanna Omerxali, 2007.

yaratılış efsanesi qewl denen dini şiirlerde de geçer. Mesela İnci ezel ile ilgili bölümde, tanrının incinin içinde tek başına olduğu söylenir.²⁹ İncinin bir balığın sırtında duran bir öküzün boynuzları üzerinde dinlenmiştir. ³⁰ Ve inci Allahtan ayrıldı Allah onun içinden çıktı³¹

Mıshefa Reş'ten parçalar³² yaratılış kısmında yine tanrının inciyi yaratması bir kuşun sırtında kırk bin yıl oturması sonra inciyi patlatıp kâinatın oluşmasına zemin hazırlaması ve tanrı yeryüzüne indi eline bir kalem alarak nurundan altı meleği (tanrıyı) yazdı. Bu ilahlar “çırayı yanan çırayla tutuşturup aydınlatma” yöntemiyle yaratılmış oldular. Sonra dönüp ilahlara dedi ki ben semavatı yarattım sizlerden her biri de bir şeyler yaratsın” birincisi güneşi, ikincisi ayı, üçüncüsü uzayı, dördüncüsü sabah yıldızını, beşincisi cenneti altıncısı ise cehennemi yarattı.

Êzidi halkı arasında var olagelen bir diğer anlatıya göre başlangıçta, bütün evren denizle kaplıydı. İnsan da var olmuş değildi. Tanrı'nın emri üzerine bir ağaç yükseldi. Deniz döneminde tanrı bir kuş şekline girmiş o ağacın dalına konmuştu. Tawisê Melek de kuştı. Dünyayı gezmiş ve yorgun düşmüştü. (Çünkü) üzerine konabileceği hiçbir şey yoktu. O ağaca yaklaştı. Tanrı ona gagasıyla vurdu ve ağaca konmasına izin vermedi. Tawisê Melek bu kuşun yaratıcısı olduğunu bilmiyordu; uzaklaştı ve asıl haliyle kendisine görünen Tanrı'yla karşılaştı Tanrı Tawisê Melek'e şöyle dedi: “Dünyayı gezdin, söyle bana bir şeyler gördün mü?” “Hiçbir şey bütün dünya denizle kaplı Orada bir ağaç var ve bu ağacın üzerinde bir kuş bulunmakta; ağaca konmak için oraya gittim ama bu kuş bana izin

²⁹ Qewlê bê elif 2-3-4 ,Philip G. Kreyenbroek- Xelîl Cindî Reşow, Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur, Yezidi Tarihinden Kutsal Şiirler ve Dinsel Anlatılar, Avesta, İngilizceden Çeviren İbrahim Bingöl, İstanbul, 2011, s. 128- 132.

³⁰ Qewlê afirandina Dinyayê Philip G. Kreyenbroek- Xelîl Cindî Reşow, 2011, s. 116-127.

³¹ Qewlê Zebûnî Meksûr (6.12), Philip G. Kreyenbroek- Xelîl Cindî Reşow, 2011, s: 99-106

³² Faik Bulut, 2003, Burada yazar Iraklı yazar Sadık el Demluci'nin 1949'da Musul'da basılmış Ell Yezidiye adlı kitabının 1-8 . sayfalarını Türkçeye çevirip yayınlamıştır.

vermedi." Tanrı ona şöyle dedi: "Git o kuşa ve ona de: sen yaratıcısın ve ben de mahlûk'um, o zaman o ağaca konmana izin verir."

Kutsal ağaç motifi inci hikayesinde de görülür. Dara Herhereyê (ebediyet ağacı)'na konan kuşun 72 kanadının birinin üstünde bir boğa vardır. Başka bir efsanede 72 pullu bir balığın bir pulunun üstünde dünyayı taşıyan boğadan bahsedilir.³³ Tanrı, yakınındaki ve uzaktaki yeri ve göğü yarattı. Toprağın altına boğayı ve balığı yerleştirdi. (O zamana kadar sağlam olmayan) toprak, tanrının emri dengesini buldu.

Başka bir metninde, Tanrı ilk kez ağaca konmaya çalışırken Tawisê Melek'e şunu soruyor "Ben kimim sen kimsin?" Tawisê Melek şöyle cevap veriyor "Sen sensin ben benim" Tawisê Melek'in gösterdiği bu kibre kızan Tanrı onu kovuyor. Şê Şims'ın öğütleriyle İlahi kuşa gidip ondan "Sen yaratıcısın ben de mahlûkum" diyerek af diliyor.³⁴ Ağaca konmuş kuş sembolü (ya da tanrının kuş şeklindeki tezahürü) Paleolitik dönemden itibaren var olan Şamanist kültürün kalıntısıdır. Fransa'daki Lascaux Mağarasındaki duvar freskinde de bir sırtığın üzerine tünemiş bir kuş motifi vardır.³⁵ Kuş bir tanrı olarak sembolü paleolitik dönemden sonra uzun bir süre daha yaşamaya devam etti. Bilindiği gibi Mısır mitolojisinde Bilge Tanrı Thot ve Horus kuş görünümlüydüler. Yunan mitolojisinde baş tanrı Zeus bazen boğa bazen de kartala dönüşüyordu.

İnsanın yaratılması konusunda şöyle bir inanış vardır. Tawisê Melek Tanrıya şöyle dedi: "Bu dünyada hiç kimse yok" Tanrı ona şöyle cevap verdi "Git evreni dolaş" Tawisê Melek gitti ve evreni dolaştı. Bir kadın gördü o zaman Tanrıya geldi ve ona şöyle dedi: "Bir kadın gördüm!" Tawisê Melek tanrıya şöyle dedi: "Erkeksiz bu kadın işe yaramaz" O zaman tanrı erkeği yarattı ve onun adı Adem oldu. Tanrı Adem'in bedenini kilden yaptı. Bu bedene bir ruh koydu.

³³ Xanna Omerxali, 2007, s.81

³⁴ Lescot, 2001, s.44

³⁵ Horst Kirchner, "Ein archäologischer Beitrag zur Urgeschichte des Schamanismus." Antropos. 47, 1952, s. 244-286.

Adem'in yaratılışında toprak, su, ateş ve hava olmak üzere dört element kullanılmıştır. Toprak ve su ile yoğrulup şekil verilen Adem önce rüzgarın (hava) sayesinde kurumuş daha sonra ateşte pişmiştir.³⁶

Mıshefa Reş içinde insanların çoğalmasıyla ilgili hikaye şöyle yansıtılır: Adem'e buğdayın dışında toprağın bütün ürünlerinden yemesine izin verildi. Tawisê Melek (Cebrail) Tanrı'ya gitti ve O'na şöyle dedi: "Adem nasıl büyüyecek ve çoğalacak, soyu nerede?" Tanrı ona şöyle cevap verdi: " Bu meseleyi sana bırakıyorum" bunun üzerine "Tawisê Melek, Adem'e gitti ve ona şöyle dedi 'Buğday yedin mi?' 'Hayır, çünkü Tanrı bana bunu yasakladı' 'Sen ye, daha iyi olacaksın' Adem bundan yer yemez karnı şişti. Tawisê Melek, onu Cennetten çıkardı, onu terk etti ve göğe çıktı. Adem'in karnı ağrıdı çünkü anüsü yoktu. Tayr el Qallac adında bir kuş ona gönderildi; kuş onu gagaladı ve bir delik açtı. Adem, karnını hafifletti.

Êzidiler ırk olarak dünyadaki diğer insanlardan farklı olduklarına inanırlar. Êzidilik bir etno-dindir ve çok sıkı bir kast sistemi vardır. Êzidi olabilmek için kati suretle Êzidi anne ve babadan doğmak şarttır. Êzidi bir kişinin Êzidi olmayan kişilerden doğan çocukları bu vasıflarını kaybetmektedirler. Çünkü Adem'den geldiklerini kabul etseler de diğer insanlardan farklı bir şekilde yaratıldıklarına inanırlar.

Çok iyi bilinen bu efsanede Adem çocukların sadece kendisinin sayesinde olduğunu Havva ise kendisinin sayesinde olduğunu iddia edip tartışmaktadırlar. Bunu denemek için Adem spermini bir küpün içerisine koydu Havva da aynı şeyi yaptı ve küpleri toprağa gömdüler 9 ay sonra çıkardıklarında Havva'nın küpünde böcekler ve çıyanlar çıkarken Adem'in küpünden bir çocuk çıktı. Böylece Havva çocukların sadece onun olmadığını anlamış oldu. Êzidiler soylarını işte böyle Havva olmadan sırf Adem'e dayanan Şehid bin Cer adı

³⁶ aynı eser s. 42.

verilen çocuğa bağlamaktadırlar.³⁷ Êzidilerin atası olan bu bebek Havva'nın sütünü bile emmemiştir. Adem bu bebeği iki yıl süreyle emzirmiştir. Erkeklerin göğsündeki iki kör meme o sıradaki yaratılışın eseridir. Tawisê Melek büyüyüp ergen yaşa gelen Şehid bin Cer'i cennetten bir huri ile evlendirdi.³⁸ Onlardan olan çocuğa Yezdan adını verdiler böylece Êzidilerin soyu oluşmuş oldu.³⁹ Diğer bir anlatımda bir erkek bir kız doğar erkek çocuğun adı Şehid bin Cer; kızın adı ise söylenmez. Üçüncü versiyonda ise Êzidilerin yaratılışındaki Pîra Fat'ın rolü. Pîra Fat'ın başörtüsünün üstünde dört kibleden getirilen toprakla mayalanmıştır. Görüldüğü gibi her üç anlatımda da Êzidilerin soyunun farklılığı üzerine vurgu yapılıyor. Yani söz konusu farklılık sadece din olgusu değildir. Irk olgusudur aynı zamanda.⁴⁰

D- KUR'ÂN'DA YARATILIŞ

Adem'in (a.s.) yaratılışı, Kur'ân'da da önemli bir yer almaktadır. Tevrat'ta olduğu gibi, Kur'ân'da da yaratılış konusu ile ilgili çeşitli bilgilerin verildiğine şahit olmaktayız:

*"Onlar görmediler mi ki, Allah yaratmaya nasıl başlıyor, sonra onu iade ediyor? Şüphesiz, bu Allah'a göre kolaydır. De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da, böylelikle yaratmaya nasıl başladığına bir bakın.' Sonra Allah ahiret yaratmasını (veya son yaratmayı) da inşa edip yaratacaktır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir."*⁴¹

Bu ayetlerde, ilk yaratmaya dikkat çekildiği gibi, ahiret hayatındaki dirilmeye de dikkat çekilmektedir. Ayrıca burada ilk yaratılış, ahiret hayatındaki dirilişe delil olarak gösterilmektedir. Bununla beraber, Kur'ân'ın pek çok ayetinde tüm kâinatın yaratılışına

³⁷ Lescot, 2001, s.44

³⁸ Tosinê Reşîd, 2010 s. 44; Kemal Tolan, Nasandina Kevneşopên Êzdiyatîyê, Weşanên Pêrî, Stenbol, 2006, s.196-208.

³⁹ Iraklı Papaz Ishok, Yezidilerin dini, Süryaniceden çev. P. Gabriyel Akyüz, Mardin, 2001, s. 24

⁴⁰ Tosinê Reşîd, Êzdiyatî Olekê hê jî nenaskirî, Lîs, 2010, Diyarbakır, s. 44;

⁴¹ el-Ankebût 29/19, 20.

dikkat çekilmektedir. Bazı ayetlerde, bu konuda şu bilgilere yer verilmektedir:

“O, biri diğeriyle tam bir uyum içerisinde yedi gök yaratmış olmandır. Rahman (olan Allah)’ın yaratmasında hiç bir çelişki ve uygunsuzluk göremezsin. İşte gözünü çevirip gezdir. Herhangi bir çatlaklık görüyor musun? Sonra gözünü iki kere daha çevirip gezdir. O göz, umudunu kesmiş bir halde bitkin olarak sana dönecektir.”⁴²

Kur’ân’ın birçok ayetinde bu duruma dikkat çekildiği gibi doğa, Allah’ın başta gelen mucizesi olarak değerlendirilebilir. Doğanın düzeni, güzelliği ve uyumu üzerine Kur’ân’da yer alan ısrarlı ifadeler, Kur’ân’ın açıkladığı şey ile doğanın dışı vurduğu şey arasında bir ayırım çizgisi olmadığına işaret eder. İnsan, Kur’ân’ın kendisine çağrıda bulunduğu şekilde idrakini kullanarak, kültür ve geleneğe bağlı sınırlardan ve kısıtlamalardan kendisini kurtararak, her şeye Allah adına gözlemci bir gözle bakarak düşünürse, bunu bir çırpıda görebilir.⁴³

Allah, her şeyin yaratıcısıdır. O, insanı, yeryüzünde gezip dolaşmaya ve varlıkların yaratılışı hakkında düşünmeye davet etmektedir:

“(İnsanlara), ‘Yeryüzünde dolaşın ve O’nun yaratmaya nasıl başladığını görün!’ de.”⁴⁴

İnsanı bu şekilde konu üzerinde düşünmeye davet eden Allah, Kur’ân’ın başka bir yerinde gökleri ve yeri gerçek bir plan doğrultusunda yarattığını haber vermektedir:

“Allah, gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yarattı.”⁴⁵ Yüce Allah, bunun ardından gelen ayette, düşünen ve farklı bir yapıya

⁴² el-Mülk 67/3, 4.

⁴³ İbrahim Özdemir, “Kur’ân Perspektifiyle Bir Çevre Etiği Anlayışına Doğru”, *İslâm ve Ekoloji Bahşedilmiş Bir Emanet*, hazırlayan: Richard C. Foltz ve diğerleri, trc. Nurettin el-Hüseyni, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul 2007, s. 45.

⁴⁴ el-Ankebût 29/20.

sahip olan insanı yarattığını bildirmektedir: “İnsanı, nutfeden yarattı”⁴⁶ ve ondan sonra gelen ayette de, “Allah, hayvanları da yarattı”⁴⁷ demek suretiyle, özel olarak hayvanları da yarattığını dile getirmektedir. Allah, ardı ardına bu ayetlerde sırasıyla göklerin, yerin, hayvanların ve insanların yaratılışını haber vermektedir.

Kur’an’da, ayrıca bütün canlıların sudan yaratıldığı, kimilerinin karnı üzerinde sürüdüğü, kimilerinin iki ve kimilerinin de dört ayağı üzerinde yürüdüğü haber verilmektedir:

*“Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür; kimi iki, kimi de dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü O, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”*⁴⁸

Bu ayette sürünen, iki, dört ve daha fazla ayak üzerinde yürüyen hayvan türlerinin çokluğuna işaret edilmektedir. Kur’an’ın başka ayetlerinde de canlıların sudan yaratıldığı haber verilmektedir:

*“İnkâr edenler, gök ile yerin (başlangıçta) tek bir bütün olduğunu, Bizim, onları sonradan birbirinden ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmüyorlar mı? O halde onlar, hala inanmayacaklar mı?”*⁴⁹

Bundan anlaşıldığı gibi Kur’an, canlıların yaratılışının suya dayandığını haber vermektedir. Nitekim bazı âlimlere göre, ayrı ayrı maddelerden yaratılmış olsalar bile melek, cin, insan, hayvan ve bitki gibi varlıkların tümünün yaratıldıkları maddelerin esası, suya dayanmaktadır.⁵⁰ Su, canlıların yaşamasını mümkün kılar. Bütün canlı organizmalar, çok miktarda su içerir ve çoğunluğu sudan ibaret olan ortamlarda yaşarlar. Su, hem dünyadaki hem de muhtemelen diğer gezegenlerdeki biyolojik ortamdır. Su ve özellikle deniz, tüm canlı varlık türlerinin ilk ortaya çıktığı ortamdır. Su, var olan ya da

⁴⁵ Bkz. en-Nahl 16/3.

⁴⁶ Bkz. en-Nahl 16/4.

⁴⁷ en-Nahl 16/5.

⁴⁸ en-Nûr 24/45.

⁴⁹ el-Enbiya 21/30.

⁵⁰ Ebû Abdillâh el-Hakim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, Beyrut tsz., XVII, 18 vd.

tasarlanabilen tüm sıvılar içerisinde, hayatın ortaya çıkıp tekâmül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahip olan tek varlıktır. Hayvansal ya da bitkisel, canlı bir hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içerisinde hayat olgusunun belirebileceği yegâne madde ortamı olan protoplazma, büyük ölçüde sudan ibarettir ve bütünüyle suya dayanmaktadır.⁵¹ Yeryüzündeki hayat, su içinde ortaya çıktı ve canlıların karalar üzerine yayılışından önceki muhtemelen 3 milyar yıl boyunca, su içinde gelişti. Yani hayat, büyük bir ihtimal ile 3 milyar yıl gelişme sürecini geçirdi. Karada süren hayat formları dâhil, bütün modern canlılar, suya muhtaçtır.⁵² Bitki tarafından yapılan her gram başına organik madde için kökler tarafından yaklaşık 500 gr. su alınır. Bu su, bitkinin bir ucundan bir diğer ucuna (kök damarlarından dallarına) taşınarak atmosfere salıverilir. Bitkinin oluşumunda su akışındaki küçük dengesizlikler bile, su kıtlığına yol açarak hücredeki pek çok işlemde önemli bozulmalara neden olabilir. Bu nedenle, her bitkinin su alımını ve kaybını çok iyi düzenlemesi gerekir. Bu dengenin sağlanması, kara bitkileri için ciddi bir sorundur.⁵³ Yumuşak bitki dokularının yüzde yetmişinden fazlası sudan oluşur. Kara bitkileri, ihtiyaç duydukları suyu topraktan alırlar.⁵⁴ Kitab-ı Mukaddes'te, yaratılışın başlangıcı ile ilgili bilgi verilirken, "Tanrı'nın Ruhunu, suların üzerinde dalgalanıyordu"⁵⁵ cümlesi kullanılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'teki bu ifade, varlıkların yaratılış safhasında suyun ne derece önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bir de bu ayette "ratk" ve "fatk" kelimeleri geçmektedir. İlmî kaynaklarda "ratk" kelimesi, yapışık olma, "fatk" kelimesi ise ayırma anlamında yorumlanmaktadır. "Ratk" kelimesi, "rataka – yertuku" fiilinin mastarıdır. Kelime olarak, yaratılıştan bitişik ve yapışık olmak demektir. Bu ayete göre, gök ve yer önceleri bitişik,

⁵¹ Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, II, 651.

⁵² Neil A. Campbell Jane B. Reece, *Biyoloji*, trc. Ertunç Güven ve diğerleri, Palme Yayıncılık, Ankara 2006, s. 41, 575.

⁵³ Lincoln Talz ve Eduardo Zeiger *Bitki Fizyolojisi*, trc. İsmail Türkan, Palme Yayıncılık, Ankara 2008, s. 33.

⁵⁴ Hasan Çetin Özen ve Ahmet Onay, *Bitki Fizyolojisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 19.

⁵⁵ Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış), Bap 1.

kaynaşık ve yapışık bir şekilde bir bütün halinde idi.⁵⁶ “Fatk” kelimesi de, “*fataka – yeftuku*” fiilinin mastarıdır. Kelime olarak “*ratk*” kelimesinin zıttı olup, bitişik olan iki şeyi söküp birbirinden ayırmak demektir. Yine bu ayete göre Allah, önceleri yapışık, bitişik ve bir bütün halinde olan yeri ve göğü, sonradan birbirinden koparıp ayırdı ve mevcut olan bütün canlıları da sudan yarattı.⁵⁷ Ayrıca Kur’an, tüm canlıların erkekli ve dişili olmak üzere çift yaratıldığını da haber vermektedir:

*“Göğü kendi ellerimizle kuran Biziz ve (onu) genişleten de Biziz! Yeri de Biz döşedik. Biz, ne de güzel döşeyiciyiz! Biz, düşünüp ibret almanız için, her şeyden iki eş yarattık.”*⁵⁸

Bugünkü bilim de, tüm varlıkları oluşturan zerreciklerin, birbirlerini tamamlayan artı ve eksi moleküllerden oluştuğunu haber vermektedir. Bununla beraber Allah, özellikle insan ve hayvanların çift yaratıldığını isim zikrederek haber vermektedir:

*“O, gökleri ve yeri yoktan yaratandır. O, sizin için, kendi türünüzden (erkek ve kadın olmak üzere) eşler, hayvan (türlerinden de) eşler yaratmıştır. O, bu şekilde çoğalmanızı sağlamıştır. O’nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, çok işiten, çok iyi görendir.”*⁵⁹

Haliyle bitkiler de çift yaratılmaktadırlar. Onların yaratılışıyla ilgili ayetleri, bitkilerin yaratılışı bölümünde izah etmeye çalışacağız. Yine Kur’an’da, büyük ve küçükbaş hayvanların renklerinin farklı farklı olduğu haber verilmektedir:

“Sen, Allah’ın gökten su indirdiğini ve onunla, çeşitli renklerde ürünler yetiştirdiğini görmüyor musun? Nasıl ki dağlarda beyaz, değişik

⁵⁶ Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, “*rateke*”, *Kitâbu’l-Ayn*, Daru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut tsz. s. 335; el-İsfahânî, *el-Mufredât*, s. 273; Cemâluddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, “*rateke*”, *Lisânu’l-Arab*, Daru’l-Fikr, Beyrut 1994, X, 114; el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 33.

⁵⁷ Halil b. Ahmed, “*feteke*”, *Kitâbu’l-Ayn*, s. 728; el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 558, İbn Manzûr, “*feteke*”, *Lisânu’l-Arab*, X, 296 vd.; el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, II, 33.

⁵⁸ ez-Zariyât 51/47-49.

⁵⁹ eş-Şûrâ 42/11.

tonlarda kırmızı ve siyah tabakalar var ise, aynı şekilde insanlar, yerde hareket eden canlılar, büyük ve küçükbaş hayvanlar arasında da renkleri farklı olanlar vardır. Kulları arasında Allah'tan en çok korkanlar, ancak bilginlerdir. Allah, gerçekten de çok güçlü olan, çok başışlayandır.”⁶⁰

Kur'an'da, dünya ile dağların yaratılışı iki ve diğer varlıkların yaratılışı ise dört günde gerçekleştiği haber verilmektedir ve insanlar bu konuda uyarılmakta, acizlikleri dile getirilmekte ve onların, Allah'ın azameti karşısında hiçbir güçlerinin olmadığı anlatılmaktadır:

"(Allah'ı inkâr eden insanlara), 'Siz mi yeri iki günde yaratmayı inkâr ediyor ve O'na eşler koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabb'idir. O, yere sabit dağlar yerleştirmiş, orada bolluk ve bereketler yaratmış ve orada isteyenler için rızıkları dört günde takdir etmiştir' de.”⁶¹

Bu ayette rızıklar diye tercüme ettiğimiz kelime, “kât” kelimesinin çoğulu olan “akvât”tır. Âlimler bu kelimeyi, geçimlikler, azıklar, nehir ve denizler, madenler, bitki ve hayvan türünden canlılar, hayat için gerekli olan her şey, dünyanın tohum ve fide ekimini kabule uygun ve faydalanılır bir duruma getirilmesi gibi anlamlarda yorumlamaktadırlar.⁶²

Kur'an'ın başka yerlerinde ise Allah, kâinatı altı günde yani altı merhaleden yarattığını haber vermektedir:

“Kuşkusuz Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde (evrede) yaratan, sonra da arşa kurulan Allah'tır. O, gündüzü, kendisini hızlı bir şekilde izleyen gece ile örter. Güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak (yaratan) da O'dur. Şunu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayınız ki,

⁶⁰ el-Fatır 35/27, 28.

⁶¹ Fussilet 41/9, 10.

⁶² Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camîu'l-Beyân an Te'vîli Ayl'l-Kur'an*, thk. Sıdkı Cemil el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, XIV, 62 vd; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990, XXVII, 102 vd; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, Beyrut 1988, XV, 342 vd; en-Neysabûrî, *el-Müstedrek*, XXIV, 63; İsmail b. Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1969, III, 257.

yaratmak da buyurmak da O'na aittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir!”⁶³

“O'nun arşı su üzerinde iken amel bakımından hanginizin daha iyi olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur.”⁶⁴

İbrahim Hakki (ö. 1195/1780), bu ayetlere yer verdikten sonra, dört madde olan ateş, hava, su ve toprağın karışıp kaynaşması neticesinde, sırasıyla madenler, bitkiler ve hayvanların oluşup meydana geldiğini anlatmaktadır. Topraktaki her türlü taş ve benzeri cisimler, ilk önce yaratılan madenleri oluşturmaktadır. İkinci sırada yaratılan bitkiler, her türlü ağaç ve yeşilliği kapsamaktadır. Üçüncü merhalede yaratılan hayvanlar ise, tüm hayvan türlerinden oluşur. İbrahim Hakki, insanları da hayvanlar sınıfından kabul etmektedir.⁶⁵

Bilindiği gibi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleri, Kur'an'ın açıklaması durumundadır.⁶⁶ Dolayısıyla Kur'an ayetlerini yorumlarken, zaman zaman konu ile ilgili hadislere de başvurmaktaız. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) de, varlıkların yaratılış safhaları hakkında bu ayetlerin açıklaması niteliğinde şu bilgileri verdiği nakledilmektedir: “Allah, toprağı Cumartesi, ondaki dağları Pazar, ot ve ağaçları Pazartesi, mekruhu (hoş karşılanmayan, seilmeyen şeyleri) Salı, nuru Çarşamba, hayvanları Perşembe ve Âdem'i de Cuma günü yarattı.”⁶⁷ Bu rivayetin hadis olup olmadığı, hadis âlimleri tarafından tartışılmaktadır.⁶⁸ Yukarıda genişçe yer verdiğimiz gibi, Kitab-ı Mukaddeste de evrenin altı günde

⁶³ el-A'raf 7/54.

⁶⁴ Hûd 11/7.

⁶⁵ İbrahim Hakki, *Marifetnâme*, sadeleştiren: Abdullah Aydın, Sarmaşık Yayınları, İstanbul tsz., s. 295 vd.

⁶⁶ Muhammed Huseyn ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirîn*, Dârul-Erkâm, Beyrut tsz. I, 32 vd.

⁶⁷ Müslim, *Münafikûn*, 27; et-Taberî, *Camîu'l-Beyân*, XII, 3; XXIV, 61; Alaüddin Ali el-Muttaki b. Husamuddin el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fî Sümmeti'l-Akoâl ve'l-Efâl*, nşr. Hasan Razuk, Halep 1971, XI, no: 15125.

⁶⁸ Bkz. Tahir el-Cezâirî, *Tevcîhu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, Mektebetu'l-Matbuati'l-İslâmiyye, Halep 1995, I, 331; H. Musa Bağcı, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Ankara Okulu, Ankara 2013, s. 265.

yaratıldığına ve Kur'an ile sünnette haber verildiği gibi varlıkların oluşum safhalarına yer verilmektedir.⁶⁹ Hz. Ali'den (ö. 40/661) nakledilen, bazı bilgiler de şöyledir: "Allah, dünyayı yedi zaman üzere yaratmıştır. Bunlardan her devir, miktarını Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği uzun bir süredir. İnsanın yaratılışından önce, dünya üzerinde altı devir geçmiştir. Âdem'in yaratılışından kıyamete kadar olan süre ise, bir tek devirdir."⁷⁰ Dolayısıyla bu zaman dilimleri, bizim bildiğimiz ve yaşadığımız günlerden ve zaman dilimlerinden farklıdır. Çünkü kelime olarak "yevm" gün, güneşin doğuşundan batışına kadar olan zaman dilimi için kullanıldığı gibi, sınırları belirsiz olan herhangi bir zaman dilimi için de kullanılır.⁷¹

Kutsal metinlerde yaratılışı incelediğimiz zaman, Avesta, Kitab-ül Cilve, Kitab-ı Mukaddes ile Kur'ân'da yaratılış hakkında verilen bilgiler arasında hem farklılıkların hem de benzerliklerin olduğuna şahit olmaktayız. Özellikle bazı Batılılar, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'da yaratılış hakkında verilen bilgiler arasında paralellik olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak her iki kutsal metinde bu konuda birbirine yakın bilgiler verilmekle beraber, Kitab-ı mukaddeste, yaratılış hakkındaki bilgiler bir bütün halinde tek parça olarak anlatılmaktadır. Kur'ân'daki durum ise, böyle değildir. Kur'ân'da, yaratılış hakkında kesintisiz bir parça yerine, çeşitli ayetlerde yaratılışın bazı yönlerine değinilmektedir.⁷² Yukarıda geçtiği gibi Kitab-ı Mukaddeste, yaratılışın bildiğimiz hafta günleri cinsinden altı günde tamamlandığı ve yedinci gün olan Cumartesi (*Sebt – Şabbat*) günü, dinlenme günü olarak haber verilmektedir.⁷³

⁶⁹ Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış), Bap 1; Bertrand Russel, *Din İle Bilim*, trc. Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 36.

⁷⁰ el-Hindî, Kenzu'l-Ummâl, VI, 15215.

⁷¹ el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağıp el-İsfahânî, "yeveme", *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1986, s. 850.

⁷² Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İncil ve Kur'ân*, trc. Mehmet Ali Sönmez, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 218.

⁷³ İbranicede "dinlenme günü" anlamında kullanılan "şabbat" kelimesi, çekilmek, dinlenmek, içi durdurmak ve benzeri anlamlar için kullanılmaktadır. (Ehudben Yahuda – David Weinstein, "şabbat", *English Hebrew Dictionary*, New York tsz. s. 288.) Ayrıca "şabbat" kelimesinin, çeşitli dillerde yedi rakamı anlamında

Avesta'da evrenin kademe kademe yaratıldığını görüyoruz. Aynı şekilde Êzidi inanışına göre de evren evre evre yaratılmıştır. Kitab-ı Mukaddeste bu şekilde haber verilen gün kelimesi, yeryüzünde yaşayan bir kimse için, güneşin art arda iki kez doğuşu veya art arda iki kez batışı arasında geçen zaman aralığı anlamındadır. Bu şekilde tanımlanan gün, dünyanın kendi eksenini etrafında dönüşünün sonucudur. Kur'ân'da ise, yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, farklı yerlerde ve farklı ayetlerde yaratılış hakkında bilgi verildiği gibi, bu konu ile ilgili söz konusu olan altı gün de, bildiğimiz gün değil, merhale, devir anlamındadır. Burada anlamları üzerinde durduğumuz ayetlerde geçen gün kelimesi, Arapçada "yevm" kelimesi ile anlatılmaktadır ve çoğulu "eyyam"dır. Bu kelime, Kur'ân'ın başka ayetlerinde, bildiğimiz gün anlamında değil, merhale ve devir anlamında kullanılmaktadır. Bunlardan bazı örnekler vermek, yararlı olacaktır:

*"Gökten yere kadar olan bütün işleri Allah düzenler. Sonra bu işler, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan bir günde O'na yükselir."*⁷⁴

---

kullanılan "sebt" kelimesinden türetildiği kanaati de yaygındır. (Jean – Noel Briand, "sabbath", *Suplement au Dictionnaire de la Bible*, Paris 1985, X, 1133.) Bir de Babil kültüründe, "şabbat" kelimesi, yeni ay, yedinci gün ve ayın on beşinci günü olan dolunay için kullanılmaktadır. (M. Joseph, "Sabbath (The Day)", *The Universal Jewish Encyclopedia* New York 1969, IX, 295.) Yahudi dininde önemli bir yeri olan "şabbat", Hz. Musa'ya indiği kabul edilen "On Emir"in içerisinde yer alan tek kutlamadır. (Kitabı Mukaddes, Çıkış, 20: 8-11; Tes. 5: 12-15.) Her şeye rağmen "şabbat", Yahudilerin manevi güç kazandıkları bir gün olarak kabul edilmektedir. (A. Kaplan, *Sabbath-Day of Eternity*, New York 1984, s. 5; Klaus Kohler, *Jewis Teology*, New York 1923, s. 458) Onlatra göre düzenli bir ibadet, ilk olarak "şabbat" ile başladı. Bu nedenle "şabbat" ile birlikte gelişen ibadethaneleri, "şabbat evleri" diye isimlendirilmektedir. (İsmar Elbogen, "sabbath (Sabbath Services)", U. J. E. Tsz. IX, 596; Oesterley Robinson, *Hebrew Religion*, London 1957, s. 244.) Yahudiler, "şabbat"ı çeşitli dualar ve etkinliklerle kutlarlar. O gün pek çok dünya işini bırakırlar. Yahudi evlerinde, Cuma gününden itibaren "şabbat" hazırlıkları yapılır ve mumlar yakılır. (G. Gasthof Hirsch, "Sabbath", *The Jewish Encyclopedia*, New York 1901, X, 595.)

⁷⁴ es-Secde 32/5.

Bu ayette geçen *yevm* kelimesi, her ne kadar bildiğimiz gün anlamında kullanılıyorsa da, bu ayette haber verildiği gibi burada (*yevm-gün*), bildiğimiz bin yıl anlamında kullanılmaktadır.⁷⁵

“Melekler ve Ruh (Cebrâil), O’na süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.”⁷⁶

Bu ayette ise, (*yevm-gün*) kelimesi, bizim hesabımızla elli bin yıllık bir zaman dilimi anlamında kullanılmaktadır.⁷⁷ Buna göre Kur’ân’ın, kâinatın yaratılış safhalarını altı uzun zaman devirleri veya zaman dilimleri anlamında haber verdiğini anlamaktayız.

İslam âlimlerinin bir kısmı, burada üzerinde durduğumuz altı gün meselesini altı dünya günü diye yorumlarken,⁷⁸ yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız gibi âlimlerin çoğunluğu ise, bu ayetteki altı günü, altı devir ve altı zaman olarak anlayıp, zamanımızdaki ilmi anlayışa uygun bir yorum getirmeye çalışmaktadırlar.⁷⁹ el-İsfahânî’ye (ö. 502/1108) göre, buradaki gün, süresi ne kadar uzun olursa olsun, mutlak zaman ve vakit anlamındadır.⁸⁰ Seyyid Kutup (ö. 1386/1966) ise, bu ayette geçen gün hakkında şu açıklamada bulunmaktadır:

“Burada sözü edilen gün, Allah’ın müddetini bildiği günlerden bir gündür ve katiyen bizim dünyamızın günlerinden değildir. Çünkü yeryüzünün zaman ölçüsü olan gün, ancak yeryüzünün yaratılışından sonra var olmuştur. Yeryüzünde zaman ölçüsü olarak kullanılan günlerin, dünyamızın güneş etrafındaki yörüngesinde kendi eksenini etrafında bir kere dönüşünden ibaret bulunduğu gibi,

⁷⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferid, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003, III, 27.

⁷⁶ el-Meâric 70/4.

⁷⁷ Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdî, *en-Nuketu ve’l-Uyûn*, Muessesetu’l-Kutubi’s-Safiyye, Beyrut 1992, VI, 90.

⁷⁸ el-Mahalli, *Tefsîru’l-Celâleyn*, s. 291; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, II, 437.

⁷⁹ Bu hususta geniş bilgi için bkz. el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 227; Mehmet b. Muhyiddin Mehmet b. Mustafa Ebu’s-Suûd, *İrşâdu’l-Akli’s-Selim ila Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerim*, Beyrut tsz. VI, 228; Rıza, *el-Menâr*, VIII, 445; Yazır, *Hak Dini*, III, 2172.

⁸⁰ el-İsfahânî, *el-Mufredât*, s. 850.

diğer gezegenlerin ve yıldızların da günleri vardır ki, yeryüzünün günlerine benzemez. Bir kısmı daha uzun, bir kısmı daha kısadır. Yeryüzünün yaratıldığı günlerde, dağların oluştuğu, rızıkların takdir edildiği günler, başka bir ölçü birimi ile ölçülmüş olan bizim bilmediğimiz günlerdir. Biz şu kadarını biliyoruz ki, o günler, bildiğimiz dünya günlerinden çok daha uzundur. Beşeri bilginin ulaşabildiği ve keşfedebildiği gerçekler uyarınca, düşünebildiğimiz gerçeğe en yakın ihtimal, buradaki günden maksat, yeryüzünün geçirdiği merhalelerdir. Yeryüzü, birçok merhaleden geçerek katılmış, kabuğu oluşmuş ve hayata elverişli bir hale gelmiştir. Elimizdeki nazariyelerin belirttiğine göre, yeryüzünün kabuğunun oluşup hayata elverişli hale gelmesi için, yaşadığımız dünyanın ölçüsü ile iki milyon yıla ihtiyaç olmuştur. Bu söylediğimiz rakam, kayaların etüdüne ve bu sayede yeryüzünün hayatıyla ilgili tahminlere dayalı ölçülerdir. Biz, Kur'ân'ı tetkik ederken, bu ölçüleri nihai gerçeklermiş gibi ele alamayız. Çünkü bunlar, nihai gerçekler değildir. Bunlar, sadece birer nazariyedir ve değişmesi de mümkündür.”⁸¹ Kanaatimize göre burada söz konusu olan altı günü, Seyit Kutup gibi âlimlerin yorumladığı zaman dilimi olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Kâinatın yaratılışı hakkında çeşitli ayetler olduğu gibi, başta Asr-ı Saadette yaşayan sahabiler olmak üzere günümüze kadar pek çok müfessir kâinatın yaratılışıyla ilgili olarak Kur'ân'da yer alan ayetleri yorumlamışlardır. Hz. Ali (ö. 40/661), âlemlerin yaratılışı hakkında şöyle demiştir:

“Allah, yaratıkları daha önce var olan bir modelden, bir tecrübeden yararlanmadan yaratmıştır. O, varlıkların ilk ve tek yaratıcısıdır. Eşyaya zamanlarını bildirdiğinde, ayrılıkların arasını bulduğunda, huylarını verdiği ve bedenlerine bitiştiğinde, eşyanın sınırlarını ve sonunu kuşatmaktadır, onların iç ve dış yüzlerini bilmektedir. Sonra, o münezzeh gökleri ayırık, kenarları çatlak ve uygun hava cereyanı oluşturarak, buralarda suyun dalgalı

⁸¹ Kutub, *fi Zilâl*, IV, 365 vd; Kırca, *Modern İlimler*, s. 135.

akışını, yüksek birikintisini sağlamıştır. Bu suyu gürültü ve kasıp kavuran rüzgârların üzerine yükleyip, rüzgârlara o suyu iade etmelerini emretmiştir. Suya göz kulak olmaları işini vermiş ve rüzgârları suyun sınırına yerleştirmiştir. Hava, alt tarafından yarıktır. Su üst tarafından dökülmektedir. Sonra o münezzeh kökleri kazıyan bir rüzgâr meydana getirip devamlılığını sağlamış, cereyanını vermiş, durgunluktan uzak kılmıştır. Rüzgâra, çağıldayan suyu alt üst etmesini, denizleri dalgalandırmasını emrettiğinde, rüzgâr, suyu kap içinde çalkalarcasına çalkalayıp göğe fırlatmıştır. Başını sonuna, durgununu yerinde durmayanına çevire çevire su kabardı ve birikintisi köpük verdi. Bunu, yarıkları olan geniş bir havanın içine kaldırdı ve göğü oluşturdu. En alt tabakasını dingin, en üst tabakasını sağlam ve korunaklı bir çatı şeklinde, dayandığı bir direk ve düzgün tutan çiviler olmaksızın yaratmıştır. Sonra buraları (gökleri) gezegenlerle ve ışıldayan yıldızlarla süslemiştir. Bunlar arasında ışık saçan bir kandil olan güneşi ve aydınlatan ayı dönegelen bir yolda, hareketli bir tavanda ve amaçla bir çizgide sürekli cereyan ettirmektedir.⁸²

Yine Hz. Ali aynı konu üzerinde durarak bütün bunların insanların dikkatine sunulduğunu, bununla insanların düşünceye, Allah'ın varlığını, birliğini, yüceliğini ve üstün kuvvet ve kudretini tanıyıp O'na teslim olmaya davet edildiğini söyler. Sonunda da, konu ile ilgili bir ayetle meseleyi noktalamıştır.⁸³ *“Kuşkusuz, bütün bunlarda, Allah'tan korkan kimseler için bir ibret vardır.”*⁸⁴

Günümüzde yapılan bilimsel araştırmalar da, önce topraktaki bakterilerin, ardından bitkilerin ve ondan sonra da hayvanların yaratıldığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre bilinen ilk canlılar olan bakterilerin 3,8 milyar yıl öncesine ait fosillerine ulaşılmıştır. Fosiller üzerinde yapılan araştırmalara göre, 430 milyon yıl önce bitkiler vardı. Tespit edilen ilk hayvan izlerinin ise, 380 milyon

⁸² Hz. Ali, *Nehcu'l-Belağa*, trc. Beşir Işık ve diğerleri, Ankara 1990, s. 36.

⁸³ Hz. Ali, *Nehcu'l-Belağa*, s. 286, 287.

⁸⁴ en-Naziât 79/26.

yıl öncesine ait olduğu tahmin edilmektedir, insanların ise, bütün bunlardan sonra, 3 milyon yıl önce ortaya çıktığı yaygın bir kanaattir.⁸⁵ Başka bir görüşe göre ise, yeryüzünde canlılardaki ilk gelişme, yaklaşık olarak 4 milyar yıl önce başlamıştır.⁸⁶ Allah, yarattığı tüm varlıkları, insanların yararına sunmaktadır.

İnsanlar, varlıkların yaratılışını düşünerek, bunu gerçekleştiren Allah'ın varlığını, birliğini ve yüceliğini anlamalı ve O'nun karşısındaki acizliklerini idrak etmelidirler. Allah, insanları, Kur'an'da bu konuda şöyle uyarmaktadır:

“Yeryüzüne hiç bakmıyorlar mı? Biz, orada her kerim (değerli) çiftten nice bitkiler yetiştirmiş bulunuyoruz. Kuşkusuz bunda, (insanlar için Allah'ın kudretine işaret eden) bir delil vardır. Ama yine de onların çoğu inanmamaktadırlar. Gerçekten de Rabb'in, çok güçlü, çok müşfik olandır.”⁸⁷

E – İNSANIN YARATILIŞI

İnsan, diğer varlıklar arasında önemli bir yere sahip olduğundan dolayı, yaratılış denince, insanın yaratılışı da ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla kutsal metinlerde, insanın yaratılışı hakkında hayli bilgi verilmektedir. Önce, bu konu ile ilgili bazı Kur'an ayetlerinin üzerinde duracağız.

“Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” demesiyle, o da hemen oluverdi.”⁸⁸

Bu ayette insanın yaratılışından bahsedilince, bizzat Hz. Âdem'in adı anılmakta ve onun topraktan yaratıldığı

⁸⁵ Hakkı Devrim ve diğerleri, *Memo Larousse*, Aydın Kitaplar, İstanbul 1991, I, 58 vd.

⁸⁶ Campbell, *Biyoloji*, s. 9.

⁸⁷ eş-Şuarâ 26/7-9.

⁸⁸ Alu İmrân 3/59.

bildirilmektedir. Kur'ân'ın başka ayetlerinde de insanın topraktan yaratıldığı haber verilmektedir.⁸⁹

“Sizi çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur.”⁹⁰

Bu ayette, insanların çamurdan yaratıldığı haber verilmektedir. Başka ayetlerde de aynı durum dile getirilmektedir.⁹¹

“Ant olsun, biz insanı süzme bir çamurdan yarattık.”⁹²

“Ant olsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.”⁹³

“Allah, insanı ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.”⁹⁴

Burada verdiğimiz ayet meallerinden anlaşıldığı gibi Allah, bazen insan, bazen insanlar ve bazen de Âdem kelimesini kullanmaktadır. Hz. Âdem'in yaratılışı ile ilgili bu ayetlerde, toprak, çamur, süzölmüş çamur, yapışkan çamur, cıvık balçık ve pişmiş çamur kelimelerini kullanırken, Hz. Âdem'in topraktan yaratılmasının geçirdiği safhalara işaret etmektedir.⁹⁵ Burada meallerine yer verdiğimiz ayetler, konuyu net ve açık bir şekilde haber vermektedir. Bunların anlamları üzerinde durup açıklamalarda bulunmaya gerek yoktur.

“Uzay Ayetleri Tefsiri” adlı eserinde insanın yaratılışı ile ilgili ayetlerin üzerinde duran Celal Yeniçeri, bu konuda şöyle bir tespitte bulunmaktadır:

“Kur'ân'da, ilk insanın topraktan yaratıldığına dair altı ayet vardır.⁹⁶ Onun yaratılışının çamur safhası ile ilgili yine altı ayet

⁸⁹ Bkz. el-kehf 18/37; el-Hac 22/5; er-Rûm 30/20; Fâtır 35/11; el-Mü'min 40/67.

⁹⁰ el-En'ân 6/2.

⁹¹ Bkz. el-A'râf 7/12; el-İsra 17/71; es-Secde 32/7; Sâd 38/71, 76.

⁹² el-Mü'minûn 23/12.

⁹³ es-Saffât 37/11.

⁹⁴ er-Rahmân 55/14. Ayrıca bkz. el-Hicr 15/26, 28, 33.

⁹⁵ el-Hicr 15/26. Ayrıca bkz. el-Hicr 15/33.

⁹⁶ er-Rahmân 55/14. Ayrıca bkz. el-Hicr 15/26, 28, 33.

vardır.⁹⁷ Bu çamurun değişik nitelik ve safhalarını anlatan ayetlerin sayısı, yine altıdır.⁹⁸ Kur'ân, bunları boşuna anlatmamaktadır. Elbette bu safhalar, bize belli oluşum ve gelişmeleri anlatmaktadır. Nitekim insanın, anne karnında hücre bölünmesi ve molekül sıralanması yoluyla oluşup gelişmesini ifade eden fiil ve Allah'ın buna ilişkin yaratıcılığı, Kur'ân'da altı yerde dile getirilmektedir.⁹⁹ Ayrıca Kur'ân'ın bir ayetinde de bebeğin, doğuncaya kadar anne karnında geçirdiği altı safhaya dikkat çekilmektedir.¹⁰⁰ Bundan anlaşıldığına göre ilk insan, anne karnının dışında tabiatın kucağında benzer şekilde altı safhanın neticesinde oluşarak meydana gelmiştir. Bütün bunların yanında, kâinatın oluşum safhalarının da altı merhale halinde olduğu bilinmektedir."¹⁰¹

İnsan yaratılışı ile ilgili bilgi veren ayetlerde, toprak, çamur, balçık ve benzeri toprak çeşitleri dile getirilmektedir. Ayrıca yukarıda üzerinde durduğumuz gibi çeşitli ayetlerde tüm varlıkların sudan yaratıldığına dair bilgiler de verilmektedir. Geniş bir anlamda bu ayetler değerlendirildiğinde, insan yaratılışının ziraat, toprak, su ve dolayısı ile bir bakıma kültür ile başladığına işaret edilmektedir.

Kur'ân'da haber verildiği gibi, Kitab-ı Mukaddes'te de Allah'ın ilk insan olarak Âdem'i (*adamah*) topraktan kendi suretinde yarattığına dair bilgi verilmektedir. Bu bilgilere göre Âdem'in yalnız kalması uygun görülmediğinden dolayı, ondan da ona uygun bir yardımcı olarak eşi *Havva* yaratılmıştır.¹⁰² Yeni Ahit'te de Âdem ile *Havva*'nın yaratılışları hakkında değişik bilgiler verilmektedir.¹⁰³ Âdem ile *Havva*'nın yaratılışları ile ilgili aslı esas olmayan, Kur'ân ve

⁹⁷ el-En'âm 6/2; el-A'râf 7/12; el-İsrâ 17/61; es-Secde 32/7; Sâd 38 /71, 76.

⁹⁸ el-Hicr 15/26, 28,33; el-Mü'minûn 23/12; es-Saffât 37/11; er-Rahmân 55/14.

⁹⁹ Hûd 11/51; el-İsrâ 17/51; Tâhâ 20/72; er-Rûm 30/30; Yâsîn 36/22; ez-Zuhruf 43/27.

¹⁰⁰ el-Mü'minûn 23/4.

¹⁰¹ Celal Yeniçeri, *Uzay Ayetleri*, İstanbul 1995, s. 290 vd. Şimşek, *Yaratılış Olayı*, s. 30.

¹⁰² Tekvin 1: 1-7, 24-31; 2: 18-25; 3: 19.

¹⁰³ Bkz. I. Timoteos 2: 13, 14; Korintliler 11: 8, 12; Matta 19: 4, 5; Markos 10: 6-8.

sünnette yer almayan bazı bilgiler, çeşitli tefsir kitaplarında yer almaktadır.¹⁰⁴ Bu bilgiler, İsrailiyat türü bilgilerdir.

İnsan, diğer varlıklarla mukayese edilemeyecek derecede farklı bir yapıya sahip bulunmaktadır. O, bütün doğal varlıklar arasında kendisini ve evreni anlamaya çalışır ve bu konuda araştırmalarda bulunur.¹⁰⁵ İnsan, çeşitli konuları düşünerek kafa yorar, çeşitli şeyleri ister, istediği şeyler arasında seçim yapar, var olan sistemi kendi arzu ve isteğine göre yönlendirmeye çalışır ve kısacası, kâinatı kendi istediği istikamette idare etmeye çalışır. Yaratılışı itibarı ile insan, bu gibi hususlarda diğer varlıklardan farklı bulunmaktadır.

SONUÇ

Kutsal metinlerde, yaratılış olayına geniş yer verilmektedir. Kitab-ı Mukaddes, yaratılış konusu ile başlamaktadır. Kur'ân'ın pek çok yerinde, yaratılış konusuna yer verilmektedir. Ancak Kitab-ı Mukaddeste yaratılış, bir bütün halinde tek parça olarak anlatılmasına rağmen, Kur'ân'da değişik yerlerde, faklı ayetlerle anlatılmaktadır. Bir de her anlatıldığı yerde, yaratılışın farklı yönlerinden bahsedilmektedir. Avesta'da dört devirde ama altı safhada; Kitab-ül Cilve'de ve Kitabı Mukaddeste, yaratılış olayının altı günde tamamlandığı haber verilmektedir. Kur'ân'da ise, bu olayın değişik ayetlerde, altı zaman diliminde meydana geldiğine işaret edilmektedir. Bununla beraber Kur'ân'da Hz. Âdem'in, diğer bir ifade ile insanın yaratılışına dikkat çekilmektedir. Bir de Kur'ân'da, insanın anne karnındaki oluşum safhaları, Hz. Âdem'in topraktan oluşum safhaları ile kâinatın oluşum safhaları arasında bir irtibat ve benzerliğe dikkat çekilmektedir. Bütün tek tanrı inançlı dinlerde Adem'in yaratılması aşaması oldukça benzerdir.

¹⁰⁴ Ali el-Fadl b. hasan et-Tabresî, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, I, 123; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, IX, 161; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 112; Mustafa Şentürk, "Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'e Göre İlk Günah ve Kadın", *İslâmî Araştırmalar dergisi*, Ankara 2011, c. 22, sayı. 1, s. 33 vd.

¹⁰⁵ Ali Şeriatî, *İnsan*, Fecr Yayınları, Ankara 2008, s. 242.

Kutsal metinlerin yanında, efsane ve felsefe kaynaklarında da insanın yaratılışına yer verilmektedir. Efsanelerde, yaratılışın tanrı, felsefede ise su ile başladığına dair bilgiler verilmektedir. Kutsal metinlerde ise, yaratılışın tanrı iradesi dâhilinde su ile başladığı anlatılmaktadır.

Geleceğe iyi hazırlanmak için, geçmişi bilmek gerekir. Bu nedenle insanın çeşitli varlıkların yaratılışı hakkında bilgi sahibi olmasının, çok yönlü faydaları vardır. Geçmişi öğrenmek, kendi tarihini öğrenmek isteyen insanoğlunun zihnini kurcalayan konulardan biridir. Çeşitli kültürel bilgilere sahip olmak, insanın ufkunu açtığı gibi, kendisine olan özgüvenini de artırır. Böyle güzel ve kâmil bir kapasiteye sahip olan kişi, toplum içerisinde insani görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirir ve hayatı daha iyi bir şekilde yaşama imkânına sahip olabilir. Bu nedenle eğitim alanında, çeşitli varlıkların yaratılışı hakkında sağlıklı bilgi sahibi olmanın ve bu bilgileri gelecek nesillere aktarmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

BİBLİYOGRAFYA

Agizza, Roza, *Antik Yunan'da Mitoloji*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, trc. Z. Zühre İlgelen, İstanbul, 2006.

Akurgal, Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, Ankara, 1998.

Ali b. Ebî Talib (ö. 40/661), *Nehcu'l-Belağa*, trc. Beşir Işık ve diğerleri, Ankara 1990.

Aydın, Metin, *Ateizm Yanılgısı: Ateizm ve Din ile ilgili Bilimsel ve Felsefi Konular*, 2013.

Bağcı, H. Musa, *Hadis Tarihi ve Metodolojisi*, Ankara Okulu, Ankara, 2013.

Beydavî, Nasiruddin b. Ömer b. Muhammed (ö. 791/1388), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1955.

Bucaille, Maurice, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İncil ve Kur'ân*, trc. Mehmet Ali Sönmez, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1987.

Bulut, Faik, *Ortadoğu'nun Solan Renkleri*, 2. Baskı, Berfin Yayınları, 2003.

Campbell, Neil A. ve Jane B. Reece, *Biyoloji*, trc. Ertunç Güven ve diğerleri, Palme Yayıncılık, Ankara 2006.

Cezâirî, Tahir, *Tevcîhu'n-Nazar ilâ Usûli'l-Eser*, Mektebetu'l-Matbuati'l-İslâmiyye, Halep, 1995.

Devrim, Hakkı ve diğerleri, *Memo Larousse*, Aydın Kitaplar, İstanbul, 1991.

Düzenli, Yaşar, *Kur'ân Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan*, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa (ö. 982/1574), *İrşâdu'l-Akli's-Selim ila Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut tsz.

Elbogen, İsmar, "sabbath (Sabbath Services)", U. J. E. Tsz.

Eliade Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, cilt I, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

Erdem, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefesi tarihi*, HÜ-ER Yayınları, Konya, 2010.

Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

Halil b. Ahmed, el-Ferâhîdî (ö. 175/791), *Kitâbu'l-Ayn*, Daru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut tsz.

Hamilton, Edith, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer, Varlık Yayınları, İstanbul, 1942.

Han, Fethullah, *Kur'ân ve Kâinat Ayetleri*, trc. S. Gülen, O. Morçay, İstanbul, 1998.

Hindî, Alauddin Ali el-Muttaki b. Husamuddin, *Kenzu'l-Ummâl fi Sünneti'l-Akâil ve'l-Ef'âl*, nşr. Hasan Razuk, Halep, 1971.

Hasel, Gerhard F., "The Sabbath in the Pantateuch", *The Sabbath in Scripture and History*, 1982, 21-44.

Hirsch, G. Gasthof, "Sabbath", *The Jewish Encyclopedia*, New York, 1901.

İbn Kesîr, İsmail (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, Dâru İhyâit-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1969.

Ishok Iraklı Papaz, *Yezidilerin dini*, Süryaniceden çev. P. Gabriyel Akyüz, Mardin, 2001.

İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mukerrem (ö. 711/1311), "enise", *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1994.

İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, sadeleştiren: Abdullah Aydın, Sarmaşık Yayınları, İstanbul, tsz.

İnan, Afet, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.

İsfahânî, el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğib (ö. 502/1108), "ehl", *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'an*, tsz.

Jean – Noel Briend, "sabbath", *Suplement au Dictionnaire de la Bible*, Paris, 1985.

Joseph, M., "Sabbath (The Day)", *The Universal Jewish Encyclopedia* New York, 1969.

Kaplan, Aryeh, *Sabbath-Day of Eternity*, New York, 1984.

Kırca, Celal, *Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler*, İstanbul, 1982.

Kirchner Horst, "Ein archäologischer Beitrag zur Urgeschichte des Schamanismus." *Antropos*, 47, 1952.

Kitab-ı Mukaddes, Tekvin (Yaratılış).

Kohler, Klaus, *Jewis Teology*, New York 1923.

Kreyenbroek Philip G. ve Xelîl Cindî Reşow, Tanrı ve Şeyh Adi Kusursuzdur, *Yezidi Tarihinden Kutsal Şiirler ve Dinsel Anlatılar*, Avesta, İngilizceden Çeviren İbrahim Bingöl, İstanbul, 2011.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö. 671/1272), *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Kutup, Seyyid, *Fî Zilâl'il-Kur'ân*, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1971.

Lescot Roger, *Yezidiler*, Avesta, İstanbul, 2001.

Mahallî, Celaluddin Muhammed b. Ahmed (ö. 664/1265) ve Celaluddin es-Süyûtî (ö. 911/1505), *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dimaşk tsz.

Mâverdî, Ali b. Muhammed b. Habib (ö. 450/1058), *en-Nuketu ve'l-Uyûn*, Muessesetu'l-Kutubi's Safiyye, Beyrut, 1992.

Mcdowell Josh ve Bart LARSON, *Mesih İsa'nın Tanrılığı*, [http://books.google.com.tr/books?id=3BdbAwAAQBAJ&dq=zerd%C3%BC%C5%9Ftl%C3%BC&hl=tr&source=gbs_navlinks_s,\(3.6.2014\).](http://books.google.com.tr/books?id=3BdbAwAAQBAJ&dq=zerd%C3%BC%C5%9Ftl%C3%BC&hl=tr&source=gbs_navlinks_s,(3.6.2014).)

Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767), *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferid, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

Müslim, b. el-Haccâc (ö. 261/874), *Sahihu Müslim*, Kahire, tsz.

Neysâbûrî, Ebû Abdillâh el-Hâkim, *el-Müstedrek*, Beyrut, tsz.

Özdemir, İbrahim, “Kur’ân perspektifiyle Bir Çevre Etiği Anlayışına Doğru”, *İslâm ve Ekoloji Bahşedilmiş Bir Emanet*, hazırlayan: Richard C. Foltz ve diğerleri, trc. Nurettin el-Hüseyni, Oğlak Bilimsel Kitaplar, İstanbul, 2007.

Özen, Hasan Çetin ve Ahmet Onay, *Bitki Fizyolojisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

Râzî, Fahrüddin (ö. 604/1209), *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1990.

Rıza, Muhammed Reşit, *Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm/Tefsîru'l-Menâr*, Beyrut tsz

Robinson, Oesterley, *Hebrew Religion*, London 1957.

Russel, Bertrand, *Din İle Bilim*, trc. Akşit Göktürk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Sayım Huzeyfe, “Zerdüştilik’de Kozmogoni ve Yaratılış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 16, 2004, 91-101.

Selimoğlu, M. Kemal, *İlk İnançlar*, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2009.

Şentürk, Mustafa, “Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm’e Göre İlk Günah ve Kadın”, *İslâmî Araştırmalar dergisi*, Ankara 2011, c. 22, sayı. 1.

Şeriati, Ali, *İnsan*, Fecr Yayınları, Ankara 2008.

Şimşek, M. Sait, *Yaratılış Olayı*, Beyan yayınları, İstanbul 1998.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Camiu'l-Beyân an Te’vîli Ayi'l-Kur’an*, thk. Sıdkı Cemil el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.

Tabresî, Ali el-Fadl b. Hasan (ö. 543/1148), *Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

Talz, Lincoln ve Eduardo Zeiger, *Bitki Fizyolojisi*, trc. İsmail Türkan, Palme Yayıncılık, Ankara 2008.

Taneri Aydın, *Kürtler: Kürtlerin kökeni-siyasi, sosyal ve kültürel hayatları*,1976.

Teber, Serol, *Doğanın İnsanlaşması*, Say yayınları, İstanbul 2010.

The Zend-Avesta, Part I, The Vendidad, çev. James Darmesteter, Oxford University Press, 1880.

Tosinê Reşîd, *Êzdiyatî Olekê hê jî nenaskirî*, Lîs, 2010, Diyarbakır, Kemal Tolan, Nasandina Kevneşopên Êzdiyatîyê, Weşanên Pêrî,Stenbol,2006.

Xanna Omerxalî, *Êzdiyatî, Civak Sembol Rîtuêl*, Avesta, İstanbul, 2007.

Yahuda, Ehubden – David Weinstein, “şabbat”, *English Hebrew Dictionary*, New York

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (ö. 1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Kitabevi, İstanbul 1971.

Yeniçeri, Celal, *Uzay Ayetleri*, İstanbul 1995.

Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, Dâru'l-Erkâm, Beyrut tsz.